

IQTISODIY HAMKORLIK VA TARAQQIYOT TASHKILOTINING KORPORATIV BOSHQARUV ZAMONAVIY TAMOIYILLARINI O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNCHILIGIGA JORIY ETISH IMKONIYATLARI

Xudoyberdiyeva Dilafruz Baxtiyor qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Korporativ boshqaruv fakulteti 4-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8115533>

Annotatsiya: Ushbu tezisda muallif tomonidan Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (IHTT) korporativ boshqaruv zamonaviy tamoyillarini O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga joriy etish imkoniyatlari to'g'risida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiyot, korporativ boshqaruv, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti, IHTT, korporativ boshqaruv tamoyillari.

Kirish. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) korporativ boshqaruvining zamonaviy tamoyillarini O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga joriy etish bir qancha foyda keltirishi mumkin, jumladan shaffoflik, hisobdorlik, investorlar ishonchini oshirish va kompaniyalarning uzoq muddatli barqarorligini oshirish. Ushbu tamoyillarni amalga oshirishning o'ziga xos jarayoni O'zbekistonning huquqiy va me'yoriy bazasiga qarab farq qilishi mumkin bo'lsa-da, IHTT korporativ boshqaruv tamoyillarini O'zbekiston qonunchiligiga kiritish uchun quyidagi imkoniyatlar mavjud:

Birinchi qadam O'zbekistonda korporativ boshqaruvga oid amaldagi qonun va me'yoriy hujjatlarni qayta ko'rib chiqish bo'ladi. Bunga kompaniya qonunlari, qimmatli qog'ozlar to'g'risidagi qonun hujjatlari va boshqa tegishli qonun hujjatlari kiradi. Bo'shliqlar va takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash orqali qonunchilik IHTT korporativ boshqaruvining zamonaviy tamoyillariga mos keladigan tarzda yangilanishi mumkin.

Qonunchilik korporativ kengashlarda mustaqil direktorlarni tayinlashni rag'batlantirishi mumkin. Bu tajriba va istiqbollarning xilma-xilligini ta'minlaydi, samarali nazorat va qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Mustaqillik mezonlarini, mustaqil direktorlarning roli va mas'uliyatini aniqlash uchun ko'rsatmalar ishlab chiqilishi mumkin. Korporativ boshqaruv hozirda mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o'ynamoqda va u sanoati rivojlangan mamlakatlar uchun ham, rivojlanayotgan mamlakatlarning ko'pchiligi uchun ham muhim ahamiyat kasb eta boshladi[1].

Qonunchilik aksiyadorlar huquqlarini himoya qilishga urg'u berishi va ularning amalga oshirilishiga ko'maklashishi mumkin. Bunga ovoz berish huquqlarini oshirish, axborotga kirishni yaxshilash va aksiyadorlar ishtirokini rag'batlantirish choralari kiradi. Aksiyadorlarning vakolatlarini kengaytirish uchun ishonchli vakil orqali ovoz berish mexanizmlari, elektron ovoz berish va umumiy yig'ilishlarda savollar berish huquqi joriy etilishi mumkin.

Qonunchilik korporativ qarorlar qabul qilishda manfaatdor tomonlarning ishtiroki muhimligini ta'kidlashi mumkin. Kompaniyalarni keng doiradagi manfaatdor tomonlar, jumladan, xodimlar, mijozlar, yetkazib beruvchilar va mahalliy hamjamiyatlarning manfaatlarini hisobga olishga undash kerak. Muntazam muloqot va maslahatlashuvlar kabi manfaatdor tomonlarni jalb qilish mexanizmlarini rag'batlantirish mumkin.

Korporativ boshqaruv standartlariga rioya etilishini nazorat qilish uchun tartibga soluvchi organlar tuzilishi yoki vakolat berilishi mumkin. Ushbu organlar rioya etilishini nazorat qiladi

va amalga oshiradi, audit va tekshiruvlar o'tkazadi va rioya qilmaslik uchun jazo choralarini qo'llaydi. Ular, shuningdek, korporativ boshqaruv amaliyotlarini joriy etishda kompaniyalarga yo'l-yo'riq va yordam ko'rsatishi mumkin. Ushbu (korporativ boshqaruv) tizim kompaniyaning aksiyadorlari, kuzatuv kengashi, mijozlar, ishchi xodimlar, hamkorlar, moliyaviy institutlar, hukumat va jamiyat kabi manfaatdor tomonlarning o'zaro manfaatlarini muvozanatlashni o'z ichiga oladi[2].

Korporativ boshqaruvning zamonaviy tamoyillarini samarali amalga oshirishni ta'minlash uchun salohiyatni oshirish dasturlari va xabardorlik kampaniyalarini o'tkazish mumkin. Bunga direktorlar, rahbarlar, aksiyadorlar va korporativ boshqaruv bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar uchun treninglar kiradi. Korporativ boshqaruvning ahamiyati va uning afzalliklari haqida xabardorlikni oshirish uchun ta'lim tashabbuslari ham amalga oshirilishi mumkin.

IHTTning korporativ boshqaruv zamonaviy tamoyillarini O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga joriy etish yo'llari. O'zbekistonda IHTT korporativ boshqaruv tamoyillarini amalga oshirish davlat organlari, nazorat qiluvchi organlar, sanoat birlashmalari va boshqa manfaatdor tomonlarni jalb etgan holda kompleks va muvofiqlashtirilgan sa'y-harakatlarni talab qilishini alohida ta'kidlash muhimdir. Shaffoflik, hisobdorlik va aksiyadorlar huquqlarining asosiy tamoyillarini saqlab qolgan holda prinsiplarni O'zbekistonning o'ziga xos huquqiy, madaniy va bozor kontekstiga moslashtirish juda muhim.

O'zbekiston so'nggi yillarda iqtisodiy islohotlarni ilgari surish va xorijiy sarmoyalarni jalb etish borasida sezilarli yutuqlarga erishdi. Shu bilan birga, samarali korporativ boshqaruv tizimi shaffoflik, hisobdorlik va investorlar ishonchi bilan bog'liq muammolarni hal qilish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda. O'zbekiston korporativ boshqaruv amaliyotini isloh qilish orqali:

Chet ellik investorlar kuchli korporativ boshqaruv tizimiga ega mamlakatlarga ustuvor ahamiyat berishadi. O'zbekiston global tamoyillarga moslashish orqali ko'proq to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishi mumkin, bu esa texnologiyalar transferi, yangi ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy o'sishga olib keladi.

O'zbekistonda korporativ boshqaruvni isloh qilishning asosiy yo'nalishlari sifatida, o'ylaymizki, quyidagilar bo'lishi lozim:

1. Aksiyadorlarning huquqlari va ishtirokini mustahkamlash samarali korporativ boshqaruv uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'zbekiston elektron ovoz berishni osonlashtirish, aksiyadorlarga nisbatan adolatli munosabatni ta'minlash va axborotdan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash kabi aksiyadorlar ishtiroki mexanizmlarini kuchaytirishi kerak. Minoritar aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish va qarorlar qabul qilish jarayonlarida ularning faol ishtirokini ta'minlash uchun aniq qoidalarini joriy etish kerak.
2. O'zbekiston turli xil va mustaqil direktorlar kengashlarini rag'batlantirishi kerak. Bunga mustaqillik mezonlarini belgilovchi me'yoriy-huquqiy hujjatlarni joriy etish, ijrochi va ijrochi bo'lmagan direktorlar muvozanatini ta'minlash, gender xilma-xilligini rag'batlantirish orqali erishish mumkin. Mustaqil direktorlar boshqaruv kengashi nazorati va qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirib, xolislik va tajribani olib keladi.
3. Oshkoralik korporativ boshqaruvning asosiy jihati hisoblanadi. O'zbekistonda kompaniyalar tomonidan moliyaviy va moliyaviy bo'lmagan ma'lumotlarni o'z vaqtida va

to'g'ri oshkor etishni talab qiluvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlar joriy etilishi kerak. Bunga moliyaviy hisobotlar, aloqador tomonlar bilan bitimlar, boshqaruvchi tovon pullari va barqarorlik hisoboti kiradi. Audit va buxgalteriya hisobi standartlarini mustahkamlash ham shaffoflikni oshirishga yordam beradi.

4. Risrlarni samarali boshqarish biznesning barqaror rivojlanishi uchun zarurdir. O'zbekiston kompaniyalarni tavakkalchilik yoki risklarni boshqarish bo'yicha mustahkam tizimlar, ichki nazorat tizimlari va audit qo'mitalari yaratishga undashi kerak. Kompaniyalar risklarni boshqarishni strategik rejalashtirish va qaror qabul qilish jarayonlariga integratsiyalashganligini ta'minlash uchun muntazam ravishda risklarni baholashi va kamaytirishi kerak.

5. Institutsional investorlarni korporativ boshqaruvda faol ishtirok etishga undash kengashlar faoliyati samaradorligiga va aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilishga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. O'zbekiston ishonchli ovoz berish huquqlarini mas'uliyat bilan amalga oshirishga ko'maklashishi, institutsional investorlar va kompaniyalar o'rtasidagi muloqotni rivojlantirishi kerak. Mahalliy institutsional investorlarning rivojlanishini rag'batlantirish va ularni resurslar va ko'rsatmalar bilan ta'minlash ularning korporativ boshqaruvdagi rolini oshirishi mumkin.

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rnida, O'zbekistonda korporativ boshqaruv tizimini global tamoyillarga muvofiq isloh qilish shaffoflik, hisobdorlik va barqaror o'sishni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, korporativ boshqaruvga yo'naltirilgan tadbirkorlik uzoq shakllanish davrini bosib o'tgan va dunyoning barcha mamlakatlarida ushbu faoliyatning samarali shakli sifatida e'tirof etilgan[3]. Aksiyadorlar huquqlarini mustahkamlash, boshqaruv kengashining mustaqil tarkibini rag'batlantirish, oshkoralik va shaffoflikni oshirish, risklarni boshqarishga urg'u berish va institutsional investorlarni jalb qilishni rag'batlantirish orqali O'zbekiston korporativ boshqaruv tizimini xalqaro standartlarga moslashtirishi mumkin. Ushbu islohotlarni amalga oshirish nafaqat xorijiy sarmoyalarni jalb qilish, balki O'zbekiston iqtisodiyotining uzoq muddatli rivojlanishi va raqobatbardoshligini oshirishga ham xizmat qiladi. Hukumat, nazorat qiluvchi organlar, biznes hamjamiyatlari va boshqa manfaatdor tomonlar ushbu islohotlarni amalga oshirish, ularning samarali amalga oshirilishi va amalga oshirilishini ta'minlash uchun hamkorlikda ishlashi kerak.

References:

1. Ashurov Z. The corporate governance in Uzbekistan: a special focus on the board's supervisory role compared with German practice. // Corporate Board: Role, Duties & Composition // Volume 10, Issue 3, 2014.
2. Rahmatullayev K. Transport tarmog'i korxonalarida korporativ boshqaruvni rivojlantirish. // Talqin va tadqiqotlar, 1(21), 2023.
3. Шермухамедов А.К. Механизмы эффективного корпоративного управления акционерными обществами. // Аспирант учредители: ООО "Приоритет", (8), 64-68, 2021.